

Sa udobne distance početka XXI veka proces evropskih integracija izgleda (i sve češće se predstavlja) kao niz spontanih inicijativa koje su od Drugog svetskog rata do naših dana isključivo imale za cilj da prodube jedinstvo između evropskih država i promovišu vrednosti demokratije i slobodnog tržišta. Ovo viđenje se nameće jer unazad neminovno gledamo kroz prizmu događaja tako velikih i bučnih kao što je potpisivanje Mestrihtskog ugovora (1992) ili poslednje proširenje Evropske Unije na istok.

Danas, kada prisustvujemo izgradnji zajedničke evropske spoljne i bezbednosne politike, kada se šira i dublja integracija već oslanja na brojne institucije, kada evropski upravljači pokušavaju da formiraju obrise jedne kreativne i aktivne politike čini nam se da je put ka ujedinjenoj Evropi bio nužan, pa i jedini mogući. Međutim, proučavanjem porođajnih muka prvih integracionih inicijativa dobija se slojevitija slika koja ukazuje na probleme, protivurečnosti, skepsu i strah kojim su bili obeleženi prvi koraci nekolicine zapadnoevropskih država ka bližoj saradnji. Ishod tih aktivnosti nije izgledao neminovno, njihovi planeri nisu sa pouzdanjem znali šta budućnost nosi (znamo li uostalom mi danas?). Evropske integracije koje danas izgledaju kao neumitno ostvarenje jasne vizije, pre pedeset godina su delovale pre kao očajan odgovor na istorijsku katastrofu.

Drugi svetski rat je, naime, za sve evropske države značio demografsko, ekonomsko i političko samoubistvo. Formalna podela na pobeđene (Nemačka, Italija i njihovi saveznici) i pobednike (Velika Britanija, Francuska i njihovi saveznici), malo je značila 1945. Pobednici su posrtali jednako kao i pobeđeni. Velika Britanija je iz rata izašla bankrotirana i obuzeta strpnjama za svoju imperiju koja se mrvila. Francuski pokret otpora spasao je čast svojoj zemlji, ali ne mnogo više od toga. Bilo je jasno da je pravi gubitnik Evropa. Potvrdila se prognoza francuskog naučnika Aleksisa de Tokvila koji je još tridesetih godina XIX veka tvrdio da budućnost pripada dvema državama ogromnih teritorija i zamašnih resursa - Sjedinjenim Američkim Državama i Rusiji. Evropske države, koje su početkom XX veka kontrolisale najveći deo planetarnih resursa, prošle su, po provokativnom nemačkom istoričaru Ernstu Nolteu kroz iskustvo evropskog građanskog rata (1917-1945). Gradovi širom kontinenta izgledali su kao hrpa ruševina po kojima su lunjali milioni izbeglica i beskućnika, sretnih što su sačuvali glave, za razliku od 40 miliona poginulih Evropljana (od kojih više od pola civila). Komunikacije su bile razorene, industrija umrtvljena. Poljoprivredna proizvodnja se na kontinentu smanjila sa predratnih 59 na 31 milion tona. Evropa je bila gladna.

Hladni rat

Mir koji je nastupio podelio je opustošeni evropski kontinent. Pobednici, SAD i SSSR, komadali su Hitlerovu "Tvrđavu Evropu", i delili je na svoje interesne sfere. Do 1948. u Istočnoj Evropi se završio proces sovjetizacije "narodnih demokratija" Bugarske, Rumunije, Čehoslovačke, Poljske, Jugoslavije i Albanije. Sovjeti su u ovim državama instalirali komunističke režime i zadržali ogromne konvencionalne vojne snage. Ostatak Evrope se osećao ugroženim, ali nemoćnim da se suprotstavi Crvenoj armiji. Sjedinjene Države su pak zaključile da njihov nacionalni interes leži u zaustavljanju komunista, što je i obznanjeno Trumanovom doktrinom marta 1947. Konkretna posledica te doktrine bila je slanje američkih trupa i vojne pomoći Grčkoj, koja se davila u građanskom ratu, a sa ciljem da se uništi komunistički pokret u toj zemlji. Amerikanci su takođe zadržali svoje trupe u Evropi. Pokazivalo se jasno da bezbednost Zapadne Evrope zavisi od američkog oružja. Čitav svet je postao pozornica odmeravanja snaga dve supersile. U takvoj situaciji, osiromašena i razorena Evropa je mogla postati samo još jedno potencijalno poprište sukoba, pa i puki ulog u igri velikih.

Čini se da elite dveju najvećih zapadnoevropskih država, koje su se naslanjale na bogatu tradiciju vladanja svetom, nisu u prvi mah shvatile svu težinu novonastale situacije. Nastupilo je razdoblje brojnih planova, projekata i inicijativa posredstvom kojih su upravljači Velike Britanije, Francuske i

drugih, manjih država nudili različita, često protivurečna rešenja evropskog problema. Britanija je koketirala sa Sjedinjenim Američkim Državama, ponoseći se uzajamnim "specijalnim odnosom", u kojem su navodno Amerikanci učestvovali novcem i vojskom, a Englezi državičkim iskustvom i tradicijama. Francuska je čak (a svakako do povlačenja generala De Gola 1946) gledala na zbližavanje sa SSSR-om kao na mogućnost jačanja svog međunarodnog položaja i držanja Nemačke (tj. onoga što je od nje ostalo) u šahu. Međutim, svest da se kontinent ne može ekonomski oporaviti bez američke pomoći, neprijateljsko ponašanje Sovjetskog Saveza i jačanje komunističkih partija u Italiji i Francuskoj utrla je put zbližavanju zapadnoevropskih država. "Evropa je uvek mogla biti zajedno protiv nečeg i nikada zajedno za nešto", bio je u pravu istoričar Hagen Šulce. U ovom slučaju ulogu integratora i bauka odigrao je strah od komunizma.

Ovo "proklizavanje" u komunizam mogle su da zaustave samo Sjedinjene Države finansijskom pomoću koju je juna 1947. obećao državni sekretar Džordž Maršal, pritom upozoravajući: "pre no što Vlada SAD nastavi svoje napore da olakša stanje i pomogne Evropljanima da počnu oporavak, mora doći do nekakvog dogovora između evropskih država oko zahteva situacije i oko udela koji će ove zemlje same uzeti u podršci bilo kakvoj akciji koju Vlada SAD preduzme." Tako je prva "evropska" institucija i nastala za potrebe implementacije Maršalovog plana: Organizacija za evropsku ekonomsku saradnju (april 1948). OEES je okupljala predstavnike iz Evrope i Severne Amerike, tako da i nije bila u punom smislu evropska, ali je ukazala na glavni kolosek kojim će se u budućnosti kontinent integrisati - ekonomiju. Za razliku od nje, Savet Evrope, osnovan maja 1949. bio je ekskluzivno evropska organizacija, koja se sastojala od Saveta ministara i zajedničke skupštine sastavljene od predstavnika deset država potpisnica. Ova institucija je, premda po sopstvenom statutu posvećena "bližem jedinstvu svih slično orijentisanih država Evrope", ostala je međuvladina po svom karakteru, a njena uloga je bila prevashodno u oblasti zaštite ljudskih prava i ostvarenju kulturne saradnje.

U nemirnom dobu hladnog rata ova pitanja su ostala zasenjena potragom za kolektivnom bezbednošću, a evropske države su dobro shvatale da njihov opstanak zavisi od garancije koje im mogu pružiti SAD. Tako su one na poziv britanskog ministra inostranih poslova Bevina i francuskog premijera Bidoa, i preuzele ulogu hegemonu u novoformiranom Sevrnoatlantskom savezu aprila 1949. Sjedinjene Države nisu pritom prestale da bodre svoje saveznike ka bližoj uzajamnoj saradnji, nadajući se da će se time u bliskoj budućnosti umanjiti američki odbrambeni izdaci.

"Male" i "velike" države

Za bilo kakav razgovor o budućnosti Zapadne Evrope bio je ključan odnos između tri njene najveće sile - Velike Britanije, Francuske i Nemačke, a njihovi suprotstavljeni interesi činili su je neizvesnom. Velika Britanija i Francuska bile su ratni pobednici, stalne članice Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Obe su predvodile dve grupe bivših i budućih kolonija, protektorata i dominiona - Britanski Komonvel i Francusku Uniju, i bile su prinuđene da vode "svetsku" politiku, braneći svoje ugrožene interese širom planete. Međutim, ovoj politici manjkali su zubi, jer su obe države bile iznurene ratnim naporima i nesposobne da koncipiraju svoju budućnost bez američke pomoći. Ipak, njihova imperijalna tradicija im je otežavala da razmišljaju u uskim evropskim okvirima i znali su da se u evrointegracije mogu upustiti samo sa rezervama. Nemačka je pak iz rata izašla okupirana i podeljena (isprva na četiri, a zatim dve okupacione zone). Zone pod kontrolom zapadnih sila dobile su 1949. Osnovni zakon, čime je nastala SR Nemačka. Ona je i dalje imala ograničeni suverenitet, nije imala vojsku i bila je spremna da učini sve da bi povratila svoj državni status.

Manje evropske države sa svoje strane nisu imale imperijalni teret i rezervu prema produbljenu susedske saradnje. Tako su prvi konkretni koraci učinjeni od strane Belgije, Holandije i Luksemburga. Ove tri države su 1948. formirale carinsku uniju - Beneluks. Njihova carinska unija

bila je neka vrsta rečitog protesta protiv geografije. Stešnjene između Francuske i Nemačke, više puta su propatile zbog odnosa velikih i bile poprište ogorčenih sukoba za svetsku moć. Formirajući zajedničko tržište, ukazale su na put izgradnje zajedničkog interesa. Ova lokalna integracija nije bila podstrek "velikim" evropskim državama, koje su na rečima podržavale integracije, ali su istovremeno pokušavale da reafirmišu svoj status drugim putem. Tako je Čerčil 1946. (kada se nalazio u opoziciji i mogao sebi priuštiti luksuz davanja neodgovornih izjava) u svom ciriškom govoru elokventno pozivao na stvaranje Sjedinjenih Evropskih Država (1946), ali je docnije pojasnio smisao svojih reči: "Mislio sam, jedinstvo za njih, ne za nas." Odmah po povratku na vlast, konzervativci su promenili stav o evropskim integracijama, oličen maksimom ministra inostranih poslova Antoni Idna, da je to Tnešto za šta u kostima osećamo da ne možemo da uradimo. Bilo je to razumljivo. Britanija je još uvek igrala na kartu svojih aktuelnih kolonija, a trudila se da bivše kolonije očuva u svojoj interesnoj sferi. Bila je to čista računica. Čak 1950. preko 50% britanskog izvoza išlo je u Komonvelt, u Evropu ni 25%.

Odlučujuća promena je nastupila u Francuskoj koja je imala razloga da bude nezadovoljna poratnim razvojem situacije. Oporavak Zapadne Evrope je bio brz (umnogome zahvaljujući Maršalovom planu), ali se jasno videlo da ona ne može konkurisati velikim silama čak ni ekonomski. U svetlu ove statistike podela na Tmalet i Tvelikeš evropske države postajala je obesmišljena. A nije ni postojala nada da će se situacija drastično poboljšati. Maršalov plan je pokazivao i svoja ograničenja. Industrijska proizvodnja u Zapadnoj Evropi je 1947-8. porasla za 12%, ali je rast 1949-50. bio samo 5%. Francuze je posebno zabrinjavalo što se Zapadna Nemačka oporavljala najbrže. Njen društveni proizvod ubrzo je (1950) nadmašio francuski. Anticipirajući dane kada će Nemačka, privredno ojačana, zaželeći da preuzme adekvatnu vojnu i političku moć, francuski političari su pozdravljali inicijative koje bi uvećale međuzavisnost između evropskih država i tako umanjiti konfliktni potencijal. Iako je francuska namera bila prilično jasna, putevi do njenog ostvarenja nisu bili. Integracija, ali kakva? Politička, ekonomska, vojna, kulturna ili sve to zajedno? Sa Velikom Britanijom ili bez nje? Koja će biti uloga SAD-a? Kako obezbediti francuski primat u dvojcu sa potencijalno jačim partnerom? Na ove zagonetke davali su se brojni, kontradiktorni odgovori. Došlo je do još jedne plime planova i inicijativa, od kojih je zaživela samo jedna.

Evropa uglja i čelika

Smešno je ponekad kako se istorija igra sa nama. Početkom pedesetih političarima, novinarima, špijunima i radozalcima na usnama i u glavi bili su veliki planovi o odbrambenom i političkom integrisanju. Inicijative koje su imale ekonomski karakter, poput jedne koja je predlagala uspostavljanje zapadnoevropskog tržišta uglja i čelika bile su opažene, ali ne i slavljene. Propraćene računicama, a ne bučnim govorima, nisu bile tako primamljive za novinske naslove. Međutim, kolapsom preambicioznih planova, ova inicijativa je postala nezaobilazna nulta tačka od koje počinje najveći broj konvencionalnih prikaza razvoja Evropske Unije. Time u najmanju ruku zaslužuje laudu koju ćemo joj dati.

Ideju o osnivanju Evropske zajednice za uglj i čelik osmislio je Žan Mone, (1888-1979), jedan od francuskih ekonomskih planera, a svesrdno prigrlio Rober Šuman (1880-1963), francuski ministar inostranih poslova. Šuman je ovu inicijativu izneo 9.maja 1950, upućujući je prevashodno nemačkoj vladi, premda su bile pozvane i druge evropske države. Zajednica je predviđala osnivanje devetočlanog nadnacionalnog tela (Visoke vlasti) sastavljenog od delegiranih članova država potpisnica koje bi imalo pravo donošenja odluka u sferi proizvodnje uglja i čelika koje bi se sprovodile na teritorijama zemalja potpisnica. Sem visoke vlasti, bilo je predviđeno i formiranje Saveta ministara koji bi odobravao (ili ne) te odluke (time je ublažen nadnacionalni karakter integracije) i Skupštine koja bi kontrolisala njen rad i učestvovala u njemu konsultativno, a i Evropskog suda pravde. Savet Evrope se u avgustu izjasnio za ovaj plan. Zapadnonemački ministar spoljnih poslova, Konrad Adenauer, vatreno je prihvatio ovu ideju. Sem Zapadne Nemačke, odazvale su se i Italija i zemlje Beneluksa. Britanija se uzdržala, zazirući od nadnacionalnog karaktera ove organizacije, a i smatrajući da će pregovori biti dugi i naporni.

Nisu. Završeni su aprila 1951. potpisivanjem Pariskog ugovora. Potpisali su ga Francuska, Nemačka, Holandija, Belgija, Luksemburg i Italija, formirajući blok koji se nazivao zemljama Šestorice. Ugovor je stupio na snagu jula 1952.

ECSC (European Coal and Steel Community) je za razliku od svojih sestrinskih inicijativa, po meni, opstala zbog uravnoteženog odnosa između ekonomskih, političkih i ideoloških interesa. Propagirajući zajedničko slobodno tržište u ovoj ograničenoj oblasti, ona je promovisala liberalna načela, uklapajući se tako u hladnoratovski pejzaž. Istovremeno, pružala je jasan interes potpisnicama, koje su bile svesne (posebno Nemačka i Francuska) da je industrijski protekcionizam bio jedan od faktora koji su išli na ruku izbijanju oba svetska rata. Bio je prisutan i simbolički značaj, jer su baš uglj i čelik predstavljali osnovne sirovima kojima su oba rata vođena. Sem ovog sentimentalno-ideološkog sloja (koji možda i nije bio tako bitan ako se ima na vidu da je upotreba atomske energije okončala Drugi svetski rat i bila moto hladnog rata), postojala je i razvijena tržišna logika. Preplitanje ovih tržišta usloviće mrežu međuzavisnosti koje će onemogućiti rat između država članica. Nacionalizmu će biti izbijen jak argument iz ruku. Ograničene ambicije kreatora ECSC (bolje rečeno, njihov evolutivni senzibilitet) išle su na ruku uspehu inicijative. Bez velikih reči, bez zveckanja zajedničkom armijom, bez iritiranja Sovjetskog Saveza (ali i Sjedinjenih Američkih Država) postignuto je mnogo, verovatno manje nego što su Šuman i Mone početkom pedesetih mislili, ali svakako više no što su njihovi kritičari predviđali.

Zajednica za uglj i čelik bila je velika i uspešna proba. Nadnacionalni element u njenom upravljanju pokazao se iznenađujuće uspešnim. Do februara 1953. formirano je zajedničko tržište uglja i čelika i ukinute su sve carine u ovom domenu. Zajednica je funkcionisala - u periodu 1953-1958. proizvodnja čelika u šest zemalja članica skočila je za 42%, a njihova industrijska proizvodnja 1950-1956 rasla je dva puta brže od britanske. Ovakav uspeh bio je osnovni motiv za dalje produblјivanje integracijama, prvi put se pojavilo oduševljenje evropskom idejom koje nije bilo utopističkog karaktera, već je iza sebe imalo opiplјiv račun.

Ko visoko leti...

Međutim, ostalo je mnogo nerešenih problema. ECSC je predstavljala veliki uspeh, ali nije imala neposrednih implikacija na političku i vojnu ravnotežu u svetu. Pitanje evropskog vođstva, dobijanja nuklearnih bojnih glava i sl, bilo je daleko od njenog domena interesovanja, a evropske države su još uvek smatrale da imaju tu šta da kažu. Posebno Francuska. Ona je zavidljivo posmatrala Veliku Britaniju koja je odlučno rekla ne evropskim integracijama i počela sizifovski posao prestrukturiranja (doduše, uglavnom gubljenja) svoje Imperije, oslanjajući se istovremeno na svoje evropske partnere, SAD i Komonvelt. Stoga je Francuska bila rešena da, kada se već upustila u evropske integracije, ne dozvoli da one ostanu na pola puta. Želela je da se okoristi Evropom za postizanje svetske uloge. Nemci su bili svesni ove francuske ambicije, ali su bili spremni da im pomognu dokle god im se činilo da oni mogu profitirati iz toga. A i profitirali su, jer im se entuzijazam u evropskim pitanjima višestruko vraćao. Dobijali su demokratski kredibilitet, a zalaganjem Francuske mogli bi dobiti i sopstvene oružane snage koje su im nakon poraza bile uskraćene. Tako su se na ovoj francusko-nemačkoj osovini pregovori širili na vojna i politička pitanja. Valja napomenuti da se sve to dešavalo uz blagonakloni odnos SAD, čije su snage bile rasute po svetu i koja je želela da svoje saveznike ojača - vojno, jer bi joj to smanjilo troškove, i privredno, jer bi to izbilo važan adut iz ruku sovjetske propagande o teškom položaju radničke klase u kapitalističkim zemljama.

Američki pritisak je posredno bio presudan. SAD su svakako nameravale da naoružaju Nemačku, postavljalo se samo pitanje načina. Francuzi su želeli da se to desi u evropskim okvirima (u kojima su se nadali poslednjoj reči). Nisu želeli Nemce u NATO-u, što bi ranije ili kasnije navelo Amerikance da odaberu Nemce za ključne strateške partnere u Evropi. Nije ih zabrinjavalo što Britanija nema nameru da se vojno obaveže u ovoj kombinaciji, čak su smatrali da bi time njihova

pozicija lidera bila neugrožena. Ove poglede je francuski ministar Pleven artikulisao u svom planu još 1950, ali tada nisu postojali elementarni preduslovi. Međutim, nakon nastanka ECSC situacija je izgledala bolje. Nova francuska inicijativa se pojavila pod imenom Evropska odbrambena zajednica (European Defence Community). Predviđala je stvaranje zajedničkih oružanih snaga šest zapadnoevropskih država. Budući da su Francuska i Nemačka iskazale pristanak, a Velika Britanija i SAD blagonakloni odnos, krajem maja 1952. vlade šestorice potpisale su ugovor o stvaranju EDC. Štaviše, belgijski ministar inostranih poslova, Pol-Anri Spak (još jedan od očeva osnivača Evrope), proširio je septembra 1952. ovu inicijativu predloživši istovremeno stvaranje Evropske političke zajednice, civilne strukture koja bi kontrolisala i dopunjavala ovaj vojni savez. Skupština Evropske zajednice za ugaj i čelik se prevorila u ad hoc skupštinu za stvaranje Evropske političke zajednice, koja je predviđala dvodomni parlament (koji bi bio izabran direktno) i izvršni savet (neku vrstu nadnacionalne vlade), uz zadržavanje Saveta ministara kao klasičnog međudržavnog tela. Ovaj izuzetno ambiciozno zamišljen projekat je čini se više odmogao no pomogao predstojećoj ratifikaciji ugovora o EDC, jer su političke elite nekih zemalja postale veoma sumnjičave povodom ishoda obe inicijative. Izgledalo je da je komandni lanac EDC i suviše komplikovan, a nadstrukture predviđene EPC-om i suviše moćne.

Sem toga, i situacija van zemalja Šestorice nije išla na ruku ratifikaciji. Šulce je bio u pravu. Ujedinjenje Evrope bilo je tada izvodivo samo u senci nekog neprijatelja, a taj neprijatelj (SSSR) nije nakon Staljinove smrti (marta 1953) izgledao tako opasan. Kratak predah u hladnoratovskim napetostima bio je dovoljan da se u samoj Francuskoj pojave sumnje u opravdanost ispuštanja nacionalne kontrole nad sopstvenom vojskom, pa je EDC neslavno propala upravo u zemlji koja je lansirala ovu inicijativu. Ugovor su ratifikovali svi parlamenti izuzev francuskog, koji ga je odbacio avgusta 1954. Za integracije ove vrste bilo je još prerano. Kao patroljak ove ideje formirana je vojna organizacija pod imenom Zapadnoevropska unija, koja je integrisala armije ove države i Velike Britanije, ali u okviru bliske saradnje sa strukturama NATO-a, tako da je komandni lanac ovog poslednjeg, sa američkim komandantom u Evropi (SACEUR) na čelu ostao važniji. Ova šema, razrađena septembra 1954. na Londonskoj konferenciji, imala je za cilj da naoruža Italiju i Nemačku i predstavljala je korak ka njihovoj integraciji u NATO. Međutim, Zapadnoevropska unija, ako i nije predstavljala vojni aspekt evropske integracije, preuzela je određeno ideološko obeležje tako što se obavezala na "promovisanje zajedništva i ohrabivanje progresivnih evropskih integracija." To je značilo prelazak u ideološku ofanzivu, i razvoj situacije je umnogome zavisio od sovjetskog odgovora.

Zapadna Evropa između Mesine i Rima

Propast EDC-a i EPC-a je možda razočarao preambiciozne sanjare evropskog sna, ali nije usporio same integracije. Čak bi se moglo reći da ih je postavio na stabilnije osnove. Pošto se pokazalo da je prerano za formiranje zajedničkih bezbednosnih, vojnih i političkih struktura, nastavljeni su planovi koji su imali ekonomsku pozadinu. Ovaj "miroljubivi" prilaz bio je utoliko aktuelniji što su Staljinovi naslednici u SSSR-u, u pokušaju da stabilizuju svoj položaj, pokazivali želju za saradnjom sa Zapadom. Usledio je niz sastanaka na visokom nivou tokom 1954. i 1955, krunisan septembra 1955. Ženevskim samitom (uz učešće sovjetskog, američkog, francuskog i britanskog šefa države). Ovaj samit nije doneo očekivanu zoru mira i saradnje, ali je posredno pokazao da su Amerikanci raspoloženi za razgovore sa Sovjetima. Štaviše, pokazao je da su raspoloženi za bilateralan kontakt, bez uvažavanja Francuske i Britanije kao ravnopravnih partnera. To je Francuskoj, uz propast njene samostalne politike u Indokini, nedvosmisleno sugerisalo igranje na evropsku kartu.

U isto vreme širili su se i pregovori o nastavku integracija. Juna 1955. u Mesini održana je konferencija visoke vlasti Evropske zajednice za ugaj i čelik, na kojoj je oformljena komisija na čelu sa Pol-Anri Spakom, zadužena za izradu elaborata o daljoj integraciji. I dalje su pozivane ostale evropske države, pre svega Britanija, ali je ona ostala sumnjičava prema ovom projektu i u

Mesini je definitivno istupila iz daljih integracija. Spakova komisija je trasirala dva glavna integraciona toka. Jedan se ticao saradnje u pitanju atomske energije. Ovo pitanje je bilo veoma važno u svetu Hladnog rata, u kojem je upravo strah od uzajamnog uništenja atomskim oružjem garantovao stabilnost poretka. Amerikanci nisu imali nameru da svoj nuklearni arsenal dele sa zapadnoevropskim saveznicima. Od njih su i dobili ono što su tražili - ovlašćenje da na njihovoj teritoriji stacioniraju svoje nuklearne bojeve glave (na to su pristale Turska, Velika Britanija i Italija). Nuklearni programi, bilo da su se odnosili na iskorišćavanje ove energije u vojne ili privredne svrhe bili su izuzetno komplikovani i skupi, i bilo je jasno da bi saradnja Šestorice u ovom pogledu ubrzala proces orijentacije na alternativne energente.

Mnogo važnije je bio drugi kolosek - put ka formiranju zajedničkog evropskog tržišta. Naime, zajedničko tržište na polju uglja i čelika pokazalo se profitabilnim za privrede svih država potpisnica, i predstavljalo je uspešan eksperiment za veliki zalogaj - objedinjavanje prostora Šestorice u jedinstveno tržište. To je podrazumevalo ukidanje unutrašnjih carina i unifikaciju propisa u sferi ekonomije. Posao je bio ogroman, a opozicija svakojaka. Pristalice nacionalnih opcija u Evropi smatrale su da previše ingerencija prelazi na nadnacionalni nivo. Levica takođe nije bila zadovoljna, posebno nemačka. Njima se ovakav vid evropske integracije činio kao projekat krupnog kapitala koji je izvrđavao njihov ideal evropske federacije. Međutim, u prilog ovakvoj formi integracija govorila je statistika. Te 1955. najveći uvoznik francuske robe postala je Nemačka, a nemački uvoz je bio u Francuskoj odmah nakon američkog. Odricanje od određenog nivoa suvereniteta je obećavalo zauzvrat materijalnu korist.

Maja 1956. Spakova komisija je izložila svoje rezultate Visokoj vlasti Zajednice za uglj i čelik. Izveštaj je predlagao formiranje dve nove zajednice - Evropske zajednice za atomsku energiju (EUROATOM) i Evropske ekonomske zajednice (EEZ). ECSC je podržala rad komisije, a krajem istog meseca u Veneciji ministri spoljnih poslova Šestorice su takođe načelno podržali izveštaj i otpočeli međuvladine pregovore na njegovim osnovama sa ciljem zasnivanja ove dve zajednice. Pregovori su počeli u junu 1956.

Odlučujući skok

Sudbina evropskih integracija nije se rešavala u izolovanom sistemu, već u bipolarnom svetu punom zategnutosti. To se veoma jasno osetilo krajem 1956, tokom perioda Suecke i Mađarske krize, koje su možda i odlučujuće uticale na stvaranje atmosfere u kojoj je mogao biti pozdravljen predlog Spakove komisije.

Šta se naime desilo? Na izmaku oktobra te godine Izrael je, podboden tajnim ugovorom sa Francuskom i Velikom Britanijom napao Egipat, a ove dve sile mu se (pod veoma providnom krinkom mirotvorne akcije) pridružile pokušavajući da zauzmu Suecki kanal. Akcija je propala, Sjedinjene Države i SSSR su se gotovo složile u osudi ovog čina, a Francuzi i Britanci su se povukli uz dalekosežne posledice. Propast britanske i francuske postkolonijalne politike naterala je obe zemlje na temeljno prestrukturiranje svoje spoljne politike. Za Francuze je to značilo povratak Evropi. Od posebnog je značaja za sudbinu Evrope bilo to što su Nemci podržavali francusku politiku, istini za volju to energičnije što se videlo da ona vodi slomu francuskog položaja u kolonijama.

Istovremeno sa ovim događajima SSSR je brutalno intervenisao u Mađarskoj, obarajući liberalno inkliniranog komunistu Imrea Nađa. Reakcija je bila brza i odlučna, u sukobu su poginule hiljade ljudi. Mađari su u svom otporu bodreni radio-emisijama Glasa Amerike i Slobodne Evrope, ali je to bila i jedina pomoć koju su dobili. Sovjeti su nedvosmisleno pokazali da podela Evrope nije privremena (ili barem da je privremena koliko i Sovjetski Savez). Revolt javnog mnjenja u

zapadnim zemljama zbog neaktivnosti njenih vlada po ovom pitanju naterao ih je da razmišljaju dinamičnije u evropskim kategorijama. S druge strane, nemogućnost intervencije u Čehoslovačkoj pokazala je da su granice između blokova manje-više stalne, pa su se evropske integracije mogle odvijati neometano pod ideološkim geslom demokratije, a ne pod geografskim nazivom Evrope.

U svetu obeleženom ovakvim protivurečnostima bilo je ključno pokazati da evropske integracije ne znače samo ograničene carinske ugovore između nekolicine zapadnoevropskih država. Bilo je potrebno pružiti širu, dinamičniju sliku koja bi omogućila kreatorima ovog projekta da uzurpiraju ime Evropa, da se njime služe u očekivanju rastakanja Varšavskog ugovora. Pitanje identiteta stanovnika kontinenta postavljeno je u punoj oštini. U ovakvom cilju pomaljala se grandiozna slika potpune tržišne integracije (zapadno)evropskog prostora u kojem bi se neometano odvijao protok ljudi usluga, kapitala i ideja. Pregovori o nastanku novih zajednica približili su se kraju, i 25. marta 1957. u Rimu su predstavnici država Šestorice potpisali ugovor o osnivanju Evropske ekonomske zajednice i ugovor o osnivanju Evropske zajednice za atomsku energiju. Ugovori su imali da stupe na snagu 1. januara 1958, i imali su odlučujući značaj po sudbinu evropske integracije. Od tada su postojale tri zajednice, instituionalno odvojene ali u bliskoj saradnji. Na čelu svake zajednice stajala je nadnacionalna komisija, kojoj je u odlučivanju pomagao Savet ministara. Evropska skupština, koja je kontrolisala rad Zajednice za uglj i čelik, proširena je i bila je kompetentna za sve tri zajednice. Isto se desilo i sa Evropskim sudom pravde. Ovo novo ustrojstvo obećavalo je mehanizme za ispunjenje obaveza koje su vlade u Rimu preuzele - ukidanje unutrašnjih carina u najkraćem mogućem roku (za dvanaest godina). Ugovorom je veoma precizno opisano u kojim oblastima će se ukinuti carine i harmonizirati tržište, a rešenja za oblasti u kojima je bilo nesuglasica odložena su za bolja vremena.

Zaključak

Svaki pregled razvoja evropskih integracija i formiranja njenih institucija vrvi od ugovora, imena, datuma. Sve je to bio deo evropskog pejzaža pedesetih godina. Međutim, samo deo koji smo istrgli iz bogate i šarolike prošlosti, strukturirali po sopstvenom nahođenju, kombinovali i interpretirali tako da oformi logičku strukturu koja bi nam, premda samo delimično tačna, približila te događaje. A približavamo ih sebi da bi pokušali da slojevito razmišljamo o Evropskoj Uniji kao procesu koji je obeležio drugu polovinu XX veka i koji će možda biti najinteresantniji eksperiment XXI veka. To je proces još živ i nedovršen, ali dovoljno istoričan da već konstruiše sopstvenu prošlost, afirmativno obojenu, razume se. Stoga je potreban oprez kada se ova tema sagledava unazad.

Na pitanju evropskih integracija padale su vlade, lomila se koplja u javnosti, ono još uvek uzburkava ideološke strasti. Tako se i njegova istorija piše pristrasno, ponekad i svrhovito, a pažnja istraživača se najčešće zadržava na površini (kao i, ovaj pregled). Političari koji su u ovu rabotu ulazili bili su važni, ali su još važniji bili ljudi koje su oni u nju uvodili. Kako su oni reagovali na ideju evropskih integracija, koliko im je bila bliska? Jesu li je osporavali ili podržavali? Godine rođenja "očeva osnivač" ujedinjene Evrope (Šuman 1886, Spak 1899, Adenauer 1876, Mone 1888, De Gasperi 1881) već nam govore da se radilo o projektu ljudi koji su sazrevali u jednoj sasvim drugačijoj Evropi, a sasvim drugu kreirali za novu generaciju.

- T.C. Hartley, *Osnovi prava Evropske zajednice*, Beograd 1986.
- Pol Kenedi, *Uspon i pad velikih sila*, Beograd/Podgorica 1999.
- Valter Laker, *Istorija Evrope 1945-1992*, Beograd 1999.
- Duško Lopandić, *Ugovor o Evropskoj Uniji*, Beograd 1999.
- Mark Mazower, *Dark Continent, Europe's Twentieth Century*, London 1999.
- Alex May, *Britain and Europe since 1945*, London 1999.
- Radoslav Stojanović, *Spoljna politika Evropske Unije*, Beograd 1998.
- Žorž-Anri Sutu, *Neizvestan savez; Istorija Evropske zajednice*, Beograd 2001.
- Hagen Šulce, *Država i nacija u evropskoj istoriji*, Beograd 2002.

- www.europa.eu.int - Europa Online
- www.fordham.edu/halsall/mod.html - Modern History Sourcebook, The Marshall Plan, 1947,